

Радојко Дамјановић¹, просветни саветник,
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Школска управа Крагујевац

Методичка теорија и пракса, број 2/2021
УДК: 371.3::51(082.24)
стр. 250–254

МИШЉЕЊЕ – ОД ФИЛОЗОФИЈЕ ДО ПСИХОЛОГИЈЕ² (један сасвим кратак оглед)

Резиме: Сасвим кратак преглед одређења неколико филозофа према појму мишљења – Јасперс, Хајдегер, Попер и Рорти и иницијално дата гледишта Фројда и Дарвина као архе у односу на биолошку и психолошку, односно, филозофску поставку проблема мишљења. Сазнајна, обухватна/свеобухватна, инструментална, емоционална, друштвена, хуманистичка, техничка, логичка, поетска функција, само су неке од претпоставки за мишљење о мишљењу.

Кључне речи: мишљење, психологија, филозофија.

Код или у човека, *мишљење* представља једну од функција организма. Људски организам јесте целина и сматрамо да је свестан (у стању свести), уколико су му очуване виталне функције мозга, а једна од њих је управо исказана – функција *мишљења*. Функција мишљења човеку омогућава да се бави собом и космосом као јединственом и недељивом целином, како у смислу природне датости, тако и кроз хуманистику, односно друштво у коме обитава насупрот остатку свемира.

Иако Фројд мишљење третира детерминистички (Frojd, 2006, 96), Дарвин посматра са становишта процеса еволуције, фрактално и појединачно, многи су се бавили на различите начине и различито позиционирали спрам ове категорије која у потпуности означава човека и издваја га од пуке биолошке суштине и даје могућност интервенције у универзуму (Darvin,

1 ratkokg@gmail.com

2 Текст је извод из дисертације аутора, под насловом *Ујојџреба манијулајџива у развоју мајџемајџичкој мишљења*, која је одбрањена 23. септембра 2016. године на *Факултетју џегајошких наука Универзитџетџа у Крајугеџу* (Јагодина).

2009, 29). Уз ово уопштено одређивање човека мишљењем, и појединачно се од субјекта до субјекта управо мишљењем стварају разлике и диференцирани погледи на сопство и другост.

Разматрајући Хајдегерове ставове и сагледавање мишљења, *Riĉard Rorti* (1992) каже да „‘мишљење’ обично разликујемо од његове наводно ‘неодговорне’ алтернативе – мистицизма, уметности, прављења митова – и то тако што идентификујемо ‘мишљење’ с аргументативном ригорозношћу“ (Rorti, 1992, 142). Претходно, у истом поглављу, *Rorti* (1992) уводи у текст, тако што прави дистинкцију између филозофа и научника и каже да потоњи због прецизности (или: строгости), покушава да мишљење очисти од мистицизма, поезије и разних инспирација. Интересантно, полемише са ставом Хајдегера у коме он сматра да би требало направити отклон од историјски формиране представе која даје „техничку интерпретацију мишљења“ (Rorti, 1992), што потиче од Платона и Аристотела. Али, истина опет измиче негде између, тако да како год се определили, нећемо заузети противстав у односу на друга тумачења, у случају поменутих филозофа.

С друге стране *Карл Појер* (2002а) истиче нашу склоност ка *доимайском мишљењу*, које карактерише стварање регулација, правила, начина обраде перцепције или промишљања о стварности и виђења ствари. Отуда и потреба да се стално дискутује о регуларностима, да се продукују закони који се намећу околу – и природи и друштву. Насупрот овом *доимайском сћаву* или уз њега, *кријички сћав* омогућује „модификацију својих начела“, „прихвата сумњу“, „захтева провере“ и „индикативан је за слабије уверење“. Конкретно, „примитивне људе и децу карактерише – догматско мишљење, неконтролисана жеља да се наметну регуларности, очигледно задовољство учествовања у обредима и понављањима као таквим; и управо увећано искуство и зрелост понекад обликује став опрезности и критичности, за разлику од догматског става“ (Попер, 2002, 98). Овај аутор, усвајање различитих образаца и шема понашања и мишљења из раног детињства као и формирање догматског става и постојање могућности за критичким ставовима повезује са настајањем различитих неуроза код субјеката. Наиме, свако ново искуство се интерпретира као нерегуларност, и појачава ригидност приступа уколико је догматски став значајно укорењен у мишљењу субјекта и коси се са лично прихваћеним обрасцима и шемама. Још, ако је догматски став био запречаван у развоју или спречавано критичко понашање, то је неуроза или неуротично испољавање извесније (Попер, 2002а, 99). У крајњем, *Појер* (2002а) изводи да критички став припада науци, док је догматски псеудонаучан. Овакво тврђење произлази из тога да је на основу анализа аргумената могућа модификација мишљења и флексибилност код заузимања критичког става, док код догматског мишљења постоји становита ригидност и непопуштање и у том смислу сталност ставова без могућности промена. Ово су важна сазнања и закључци када промишљамо образовно-васпитне процесе и њихове исходе.

Сâмо мишљење, које је веома сложен феномен, или сложена категорија, свакако се креће у више подручја психичког – *свесно, њредсвесно и несвесно*. Наведено, по Фројду представља *ѡсихичке квалитетне* (Frojd, 2015). Несвесно је „царство алогичног“. Из несвесног се може прећи у свесно, али тај процес називамо *освешћавање*, тако што се прелази из предсвесног. Да-

кле, несвесно „лако може да се замени свесним, стога означавамо као стање које је способно за *освешћавање* или *йредсвесно*“ (Frojd, 2015, 26). Ово ће нам бити од посебне важности, када будемо стварали слику функционисања мисаоних процеса, мисаоних радњи и онога што називамо правилима, начинима мишљења, али и вештинама размишљања. Сам процес учења, а тиме ћемо се бавити, јесте својеврстан напор и одвија се уз помоћ мишљења као сложеног процеса или сложених процеса мишљења. Поједини термини се не користе како су наведени овде, али свакако да освешћивање представља значајну радњу у оквиру учења, јер „наш труд који улажемо да би се сломио отпор који се пружа освешћивању, у појединачним случајевима је различит по свом опсегу и свом интензитету“ (Frojd, 2015, 27) – преласци из свесног у несвесно и у обрнутом смеру су могуће радње и ова могућност представља, између осталог, сложеност процеса мишљења, тако да се одређене радње, психички процеси одвијају у различитим подручјима квалитета. Отуда и знање јесте сложено по свом опсегу, садржају, доступности и могућности стављања у функцију у одређеном временском тренутку или у одређеним околностима/ситуацијама, при решавању различитих проблема теорије и праксе.

Филозофирајући о *йостйојању*, *збиљском*, о *смислу филозофске лоіике*, Карл Јасперс (2000) долази до појма *свеобухвајино* и покушава да га *мисли* и да га смести или дефинише у односу на остале околности филозофије. Бавећи се овим на више различитих начина и дискутујући кроз различите одреднице и појмове, те форме филозофије, каже следеће: „Ако свеобухватно назовемо мишљењем, онда важи: из нечега мишљеног не може да се изведе мишљење“ (Јасперс, 2000, 49), и у наставку додаје „Јер свеобухватно никада не може да се сазна као неко Нешто из кога треба да се изведе нешто друго. Сваки мишљени, ма како обујимајући предмет, свака мишљена целина, а исто тако и свако као предмет мишљено свеобухватно остаје као предмет нешто појединачно, јер наспрам себе оно има друге предмете изван себе и нас“ (Јасперс, 2000, 50). Свакако да нам је од посебне користи сагледавање опсега мишљења, као и могућности мишљења у перцепцији и решавању ситуација стварности; ови искази *К. Јасперса* од непроцењивог су значаја. Наиме, неопходно је да постоји одређена свест управо о свеобухватности мишљења, али и употреби као инструмента или употреби његових инструмената у смислу начина сагледавања, закључивања, посматрања односа, оперисања са субјектима/објектима. Збиљност мишљења, опет дефинисана или сагледана на више начина јесте неупитна. Стога и ова противречност индукована *свеобухвајиним* и јесте прихватљива, ако пре тога усвојимо могућност противречности као потврде егзистенције и збиљности. Дакле, ако би мишљење било свеобухватно, његов продукт не би могао да буде мишљење; или, оно би се окончало у себи самом, ако је то могуће. Како се мишљењем субјект покушава да хвата у коштац са светом (а и собом), то исто излази да га је готово немогуће обухватити, или свеобухватити у бесконачности, иако се и њоме бавимо једнако као дискретум или континуум.

Рорер (2002b) објашњавајући околности својих разматрања говори о три „света“, и то: свет физичких објеката или физичких стања; свет стања свести или менталних стања или диспозиција понашања; свет *објективних садржаја мишљења*, посебно научних и песничких замисли и уметничких дела (Рорер, 2002b, 101). Сматра да су прва два света у интеракцији, а

„трећи свет“ садржи ентитете од којих издваја: *теоријски системи, проблеми и проблемске ситуације, критички аргуменати, стања дискусије или стања критичке расправе*, и још шта друго (Popper, 2002b, 102). Када говори о епистемологији, говори о *научном сазнању* и одређује да оно припада свету објективних проблема и објективних аргумената – тзв. „трећем свету“. Свет субјеката јесте „други свет“ и њему припада сазнање у смислу „знам“, оном што је његова уобичајена употреба. Овај ауторитет науке и филозофије истиче постојање два смисла сазнања или мишљења: *сазнање или мишљење у субјективном смислу* – стање духа, свести, диспозиција понашања или реаговања; *сазнање или мишљење у објективном смислу* – проблеми, теорије и аргументи. „Сазнање у објективном смислу је сазнање без оној ко зна: то је сазнање без субјекта сазнања“ (Popper, 2002b, 103). Из наведеног видимо да и само мишљење се категорички у више сегмената, у зависности да ли припада стварима „од овога света“, односно „свакодневном животу“ и размени субјеката, посредовању субјеката у уобичајеној комуникацији, али и мишљење које је „од онога света“, у смислу пребивања у контемплацијама науке и вековечних питања постојања и смисла уопште. Ови „светови“ чине једну целину и један космос, један свет, тако да и посредовање субјеката може да буде уз помоћ ентитета *објективној свести* у једној размени у којој се, како изложисмо, посредује и сазнањима „без субјекта сазнања“. Важно је осветлити у овим поставкама аутора *Poppera* (2002b) да је мишљење обухватио као научно, али и песничко и уметничко истовремено и то у вишем нивоу људског деловања, као заједничко збиљско. У тој заједничкој збиљи, артефакти који настају у интеракцији „две врсте стања“ – физичко-хемијског и менталног – јесу артефакти организма и духа и делују узајамно, чак и са стањима физичке околине. Ради се о материјалној производњи као последици, али и о стању раста сазнања које може да трансцендира, тако да апстрактне идеје и апстрактни продукти мишљења воде као резултатујућа синергија човечанства (Popper, 2002b, 228).

Коначно, *Хајдегер* (1999) тврди да „чим пристајемо да учимо, ми смо већ признали да нисмо кадри да мислимо“ (Хајдегер, 1999, 101). Даље, он каже да човек можда и хоће да мисли, а то ипак не може. Не упуштајући се даље у интенције овог аутора, вратимо се до *Јасперса* (2000) и онога што смо истакли код њега – *свеобухватности* мишљења (?) или противуречност наведеног. Ако мишљење не може да буде свеобухватно, оно може томе да тежи и у тој тежњи ка свеобухватности оно проширује простор свога збиљског, али никако да дође до тога да „мислимо суштинско порекло бивствовања бивствујућег. Оно што заправо треба да мислимо остаје нам ускраћено“ (Хајдегер, 1999, 113). И тако, мишљење нам бива ускраћено и стално нам измиче, али не ишчезава. Ми знамо да треба да мислимо, али уствари ми само промишљамо све време. Од посебног је интереса у овом излагању истаћи да *Хајдегер* (1999) сматра да „суштина песништва почива у мишљењу“ и упућује да „док год мишљење представљамо сходно *обавештењима* које нам о њему пружа логика, докле год озбиљно не схватимо да се сва логика већ везала за посебну врсту мишљења, ми нећемо бити кадри да узимамо у обзир то да певање почива у помишљању, нити то у којој мери оно у њему почива“ (Хајдегер, 1999, 108). Аутор се овде одређује да у мишљење-које-то-покушава-да-буде укључује и оне елементе који представљају емоционално, митско, ирационално („царство алогичног“) и равноправно са оним „уређеним“

сегментом, којим влада логика или логике као правила мишљења или перципирања стварности, односно збиљског, али и производње стварности, односно збиљског. Можемо да користимо и другу терминологију, нпр. техника, метода, начин мишљења или промишљања, а Хајдегер (1999) истиче да „техника је средство за извесне циљеве“ или „техника је човеково дело“.

Литература

1. Darwin, Č. (2009). *Postanak vrsta: putem prirodnog odabiranja ili očuvanje povlašćenih rasa u borbi za život*. Novi Sad: Akademska knjiga.
2. Frojd, S. (2006). *Kompletan uvod u psihoanalizu*. Podgorica: Nova knjiga.
3. Frojd, S. (2015). *Nacrt psihoanalize*. Beograd: Nova knjiga plus; Podgorica: Nova knjiga.
4. Хајдегер, М. (1999). *Предавања и расправе*. Београд: Плато.
5. Јасперс, К. (2000). *Ум и еџзистџенција*. Београд: Плато.
6. Попер, К. (2002а). *Преџијосџавке и џобијања: расџ научноџ знања*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
7. Popper, K. (2002b). *Objektivno saznanje*. Beograd: PAIDEIA; Podgorica: CID.
8. Rorti, R. (1992). *Konsekvence pragmatizma*. Beograd: Nolit.

Dr. Radojko Damjanović, educational advisor,
Ministry of Education, Science and Technological Development
School Administration Kragujevac

OPINION - FROM PHILOSOPHY TO PSYCHOLOGY (one very short review)

Summary: A very brief overview of the definition of several philosophers according to the concept of opinion - Jaspers, Heidegger, Popper and Rorty and initially given views of Freud and Darwin as arche in relation to biological and psychological, ie, philosophical setting of the problem of opinion. Cognitive, comprehensive, instrumental, emotional, social, humanistic, technical, logical, poetic function are just some of the prerequisites for thinking about opinion.

Keywords: thinking, psychology, philosophy.